Ilkka Eronen, Eveliina Kiema-Majanen, Jarkko Lahtinen, Minna Lindberg, Ville Nieminen, Maria Salenius, Johanna Selkee, Kyösti Värri

siv@eduskunta.fi

VNS 7/2024 vp Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta

Kuntaliitto kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta antaa lausunto YK:N kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030 toimeenpanon valtioneuvoston selonteosta. YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden toteutuminen on Suomessa ja globaalisti tärkeää ja lähes kaikkien tavoitteiden toimeenpanijoina ovat myös kunnat. Koska sivistysvaliokunnan lausuntopyyntö koskee sivistysvaliokunnan toimialaa, keskittyy lausuntomme pääsääntöisesti SDG tavoitteeseen neljä *Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet* hyvinvointi- ja sivistyssektorien näkökulmasta. Hallituksen luetellut toimet saavuttaa SDG tavoite neljä ovat tärkeitä ja kannatettavia.

Kuntaliitto huomauttaa, että kunnilla keskeinen rooli Agenda2030 SDG-tavoitteiden toteuttamisessa. Ilman kuntien panostusta tavoitteisiin ei päästä. SDG-tavoitteiden toteutumisen ratkaisee käytännön toteutus. Tästä syystä Kuntaliitto katsoo, että selonteossa ei ole riittävällä tavalla huomioitu kuntien roolia ja toimintaedellytyksiä SDG-tavoitteiden toteuttamisessa. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kuntien erityinen rooli ja toimintaedellytykset huomioidaan ja että kuntien tukemiseen SDG-tavoitteiden käytännön toteuttamisessa kiinnitetään huomiota ja kohdennetaan kehittämistoimenpiteitä ja resursseja.

Valtiolla on mahdollisuus tarjota päätöksiensä, budjetointinsa ja lainsäädäntönsä avulla sellainen toimintaympäristö, jossa kunnat voivat edistää omalla päätöksenteollaan ja rahoituksellaan tasapainoisesti ihmisten hyvinvointia, taloudellista ja ekologista kestävyyttä sekä resilienssiä. Tämä edellyttää sitä, että kuntien itsehallinto ja kyky määritellä alueellaan sopivimmat palvelut ja toimintamallit säilyvät mahdollisimman laajoina.

Kuntaliitto toteaa, että ekologinen kestävyys on kaiken kestävyystyön perusta, jonka päälle voimme rakentaa muita kestävyystavoitteita. Toisaalta talouden tulisi mahdollistaa ihmisten hyvinvointi ympäristön kantokyvyn rajoissa. Kestävyyttä olisi aina hyvä käsitellä läpileikkaavana, holistisena ja

CC BY

tasapainoisena kokonaisuutena, jonka ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus ovat yhteen kietoutuneita, limittyneitä, päällekkäisiä ja toisiinsa vaikuttavia. Kuntien työssä tämä näkyy selkeästi erilaisina ristikkäisvaikutuksina, jolloin yhden kestävyystavoitteen edistäminen heikentää tai vahvistaa toista tavoitetta. Koulujen kaavoittaminen saattaa parantaa saavutettavuutta, keskittää resursseja ja lisätä työpaikkoja, mutta myös heikentää lähiluonnon saavutettavuutta ja lisätä autoilua ja sitä kautta päästöjä, heikentäen ilmanlaatua alueella.

Kunnat edistävät sosiaalista kestävyyttä

Kunnat edistävät sosiaalista kestävyyttä esimerkiksi edistämällä hyvinvointia, ennaltaehkäisemällä huono-osaisuutta, parantamalla työllisyyttä, tarjoamalla palveluja sekä tekemällä pitkän aikavälin hyvinvointia turvaavia päätöksiä ja investointeja. Kunnat rakentavat sosiaalista kestävyyttä eri toimialoilla esimerkiksi koulutuksen, kulttuuripalveluiden, asumisen, kotouttamisen ja elinympäristön kehittämisen kautta. Paikallisesta näkökulmasta kunta yhteisönä ja arjen hyvinvoinnin turvaajana eri osa-alueilla edistää sosiaalista kestävyyttä, kuten tasa-arvoa, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Kuntien rooli kestävän ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin mahdollistajana on merkittävä. Sosiaalinen kestävyys vahvistuu eri toimialojen ja toimijoiden yhteistyönä. Esimerkiksi järjestöjen merkitys yhteistyökumppaneina on keskeinen. Sosiaalisesti kestävässä kunnassa panostetaan kuntalaisten mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan hyvään elämään kuntayhteisössään ja osallisuuden toteutumiseen. Läpi oppimispolun lapsia ja nuoria tuetaan osallisuudessa ja demokratiakasvatuksessa.

Selonteossa tarkastellaan osallistumista ja osallisuutta hyvin yleisellä tasolla, yksittäisiin prosesseihin ja palveluihin osallistumisen kautta sekä erityisesti lasten ja nuorten osalta. Osallisuus olisi tärkeä ymmärtää kokonaisvaltaisen tavoitteena, jossa tunnistetaan toimet yksilön osallisuuden eri ulottuvuuksien osalta. Erityisesti esimerkiksi toimet yksinäisyyden kokemusta ja osattomuuden kokemusta kohtaan kaipaisivat toimia. Tähän liittyen on valmisteille toimintasuunnitelma yksinäisyyden ja ostrakismin ehkäisemiseksi. Lisäksi kuntien työ osallistumisen vahvistamiseksi olisi hyvä tunnistaa. Valtion tulisi myös tukea vahvemmin kuntien osallistamista ja ottaa mallia osallistumisen malleista kuntien päätöksenteossa. Kunnat ovat myös osallistumiskasvatuksen keskeisimpiä yhteiskunnallisia toimijoita.

Sosiaalisesti kestävässä kunnassa panostetaan ylisukupolvisen huono-osaisuuden ennaltaehkäisyyn, hyvinvoinnin mahdollistamiseen, eriarvoisuuden kaventamiseen muun muassa ennalta ehkäisevien palvelujen avulla. Sosiaalisen kestävyyden toisena sosiaalisen kestävyyden painopisteenä on turvata asumiskelpoinen maailma myös tuleville sukupolville. Muita tärkeitä

näkökulmia ovat: riittävä toimeentulo, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, turvallisuus sekä palveluissa toteutuva sosiaalinen kestävyys.

Sosiaalisesti kestävässä kehityksessä on pohjimmiltaan kyse kuntalaisten mahdollisuuksista vaikuttaa omaan elämäänsä ja osallisuuteen kuntayhteisössä. Sosiaalisesti kestävä kehitys huomioi kaikki väestöryhmät ja toteutuu luonnon kantokyvyn rajoissa. Kuntaliitto pitää tärkeänä hallituksen strategista tavoitetta edistää hyvinvointia ja vähentää eriarvoisuutta. Ennaltaehkäisevien palveluiden rooli on yhä tärkeämmässä asemassa ja niiden toteuttamiseen tarvitaan kansallista yhteistyötä sosiaali- ja terveyspalveluiden muutostilanteessa. Kaikkien mukaan ottaminen osaksi yhteiskuntaa on välttämätöntä niin sosiaalisesti kuin taloudellisestikin.

Huomioita varhaiskasvatuksesta

Kuntaliitto huomauttaa, että tavoite nostaa osallistumisastetta lisää lapsimäärää varhaiskasvatuksessa siitäkin huolimatta, että ikäluokat ovat pienentyneet. Mikäli osallistumisaste nousee vuoteen 2030 mennessä lähelle 90 %, on varhaiskasvatuksessa lähes 10 000 lasta enemmän kuin vuonna 2023 oli. Laskelma perustuu Tilastokeskuksen viimeisimpään väestöennusteeseen. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää erityisen huomion kiinnittämistä siihen miten kelpoisen henkilöstön riittävyys ja saatavuus turvataan lasten määrän kasvaessa. Selonteossa on nostettu esille varhaiskasvatuksen haastava henkilöstötilanne, mutta tilannetta ei arvioida suhteessa osallistumisasteen nostamiseen ja sen johdosta lisääntyvään lapsimäärään. Henkilöstötilanne on erityisen haastava myös ruotsinkielisessä palvelussa. Nämä seikat tulisi selonteossa huomioida paremmin.

Huomioita perusopetuksesta

Selonteossa nostetaan esiin koulutuksen alueellinen eriytyminen ja oppilaiden suoritustason eriytyminen sosioekonomisen taustan perusteella, erityisesti erojen kasvaminen. Alueellinen eriytyminen ja kousegregaatio ovat yhteiskunnallisia haasteita, jotka kohdataan kunnissa monella eri tapaa. Kunnissa kousegregaatioon sekä lasten ja nuorten mahdollisuuksien tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät kysymykset ovat kontekstisidonnaisia.

Kuntaliiton näkemyksen mukaan selonteossa ei konkretisoida keinoja, jolla nykyinen kehityksen suuntaan saataisiin muuttumaan vuoteen 2030 mennessä. Selonteossa ei riittävästi nosteta esiin oppimistuloksissa havaittavien erojen yhteyttä erityisesti suuremmissa kaupungeissa havaittavaan asuinalueiden ja sitä kautta koulujen oppilasrakenteiden eroihin. Sosioekonominen eriytyminen ja erityisesti kielen ja etnisen taustan perustella tapahtuva eriytyminen on varsin voimakasta. Kun samalla oppimistuloksia kartoittavat

selvitykset osoittavat erityisesti kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisen lasten ja nuorten oppimistulosten suuria eroja, kysymys koulujen eriytymisestä ja niiden tasavertaisten toimintamahdollisuuksien turvaamisesta nousee väistämättä keskeiseksi.

Koulusegregaatiotyö vaatii ratkaisukeskeistä otetta. Nähtäväksi jää kuinka vaikuttavaa varhaiskasvatusta, esi- ja perusopetusta koskeva tasa-arvorahoitus arvioidaan muotoutuvan valtionavustusrakenteiden vakinaistuttua. Kunnat ovat korostaneet, että poikkihallinnolliset yhteistyön rakenteet ovat erityisen tärkeässä roolissa kansallisesti ja kunnissa.

Huomioita lukiokoulutuksesta

Hallitus toteaa selonteossa uudistavansa lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmän. Eduskunta on hyväksynyt joulukuussa 2024 muutoksen opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusta koskevaan lakiin. Rahoitusjärjestelmän uudistaminen edellyttää vielä valtioneuvoston asetusta opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun asetuksen muuttamisesta, joka on tarkoitus antaa kevään 2025 aikana.

Kuntaliitto pitää lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistamista välttämättömänä, jotta se voi tukea koulutuksen saavutettavuutta nuorten ikäluokkien jatkaessa pienenemistään useimmilla seuduilla. Rahoitusjärjestelmän uudistaminen vaikuttaa kuitenkin jäävän kosmeettiseksi hienosäädöksi, joka ei vastaa lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmän todellisia uudistamistarpeita. Kuntaliiton näkemyksen mukaan nyt toteutettava uudistus on uhkaamassa koulutuksellista tasa-arvoa, kun se siirtää rahoitusjärjestelmän todellisen uudistamisen tulevaisuuteen. Kuntaliitto huomauttaa myös, että valtio leikkaa vuosittain, myös vuonna 2025, yli sata miljoonaa euroa lukiokoulutuksen rahoituksesta (996,13 €/opiskelija keskimääräisestä yksikköhinnasta). Leikkauksen jatkuminen on omiaan vaarantamaan sivistyksellisiä perusoikeuksia. Valtion tuleekin viipymättä poistaa opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annettuun lakiin (23 b §) sisällytetty rahoitusleikkaus.

Hallitus kertoo selonteossa tavoitteenaan olevan varmistaa laadukas painettu ja digitaalinen opetusmateriaali molemmilla kansalliskielillä. Kuntaliitto pitää tavoitetta hyvänä, mutta korostaa, että tavoitteen tulee sisältää pelkkien opetusmateriaalien lisäksi laajemmin oppimateriaalit. Kuntaliitto esittääkin huolensa erityisesti ruotsinkielisen oppimateriaalin saatavuudesta lukiokoulutuksessa. Sama koskee osin myös suomenkielistä painettua oppimateriaalia vähän opiskelluissa aineissa ja tulee erityisesti koskemaan englanninkielistä lukiokoulutusta syksystä 2026 lähtien.

Huomioita toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta

Suomen nykytilanteen kuvauksessa (alatavoite 4.3) todetaan, että *"Ammatillisen koulutuksen reformin myötä kaikilla on entistä paremmat mahdollisuudet osallistua toisen asteen koulutukseen. Oppivelvollisuusikä on nostettu 18 ikävuoteen ja toisen asteen opinnot ovat maksuttomat."*

Reformin jälkeen on ammatilliseen koulutukseen kohdennettu säästötoimenpiteitä, jotka kyllä tukevat oppivelvollisten asemaa, mutta ovat omiaan heikentämään aikuisten, erityisesti uudelleen kouluttautumisen tarpeessa olevien tilannetta. Tavoitteessa 4 kuitenkin mainitaan myös elinikäinen oppiminen. Kuntaliitto myös huomauttaa, että oppivelvollisuuden laajentaminen on vahvistanut käsitystä, että kaikilla perusopetuksen päättävillä ei ole vielä riittävää kykyä suoriutua lukio- tai ammatillisesta koulutuksesta ja moninaiset tuen tarpeet ovat erityisesti ammatillisessa koulutuksessa tulleet entistä näkyvämmäksi. Oppivelvollisuus ei takaa opinnoissa selviytymistä.

Lisäksi ammatillisen koulutuksen osalta mainitaan yhtenä uudistusten tavoitteena läpäisyn parantaminen, joka on vaikuttavuuden kannalta ehdottoman hyvä tavoite. Samaa tavoitetta ei kuitenkaan ole asetettu muille perusopetuksen jälkeisille koulutusasteille, vaan esimerkiksi korkeakoulutettujen määrää yritetään nostaa lisäämällä aloituspaikkoja ja toisaalta ilmaistaan huoli koulutuksen kasautumisesta. Läpäisytavoite olisi syytä huomioida koulutusasteesta riippumatta, jolloin toimien vaikuttavuus koulutus- ja osaamistason nousuun olisi merkittävämpi.

Alatavoite 4.4: kirjaus herättää kysymyksen, mitä mainitut jatkuvan oppimisen haasteet ovat. Kuntaliitto toteaa myös, että kun opettajien täydennyskoulutuksen määrärahat ovat leikattu siirtyy opettajien täydennyskoulutuksen taloudellinen taakka kokonaisuudessa kuntien harteille.

Huomioita kulttuurista

Tavoite 3:n kohdalla selonteossa todetaan, että Kulttuurin roolia hyvinvoinnin edistämisessä on vahvistettu pitkäjänteisesti. Hallitus vahvistaa opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön välistä yhteistyötä. Tähän tarkoitukseen hallituskaudelle on asetettu poikkihallinnollinen kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöryhmä Taiku4. Työryhmän tavoitteena on edistää kulttuurin ja taiteen entistä laajempaa ja systemaattisempaa hyödyntämistä osana ennaltaehkäiseviä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita.

Kuntaliitto näkee tärkeänä edistää kulttuurin roolia terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ja osana kuntien

laaja-alaista hyvinvoinnin edistämistyötä. Tämä työ tehdään kunnissa ja pääosin kuntien omilla voimavaroilla. TAIKU4 työryhmä koostuu vain ministeriöiden ja vastuuvirastojen virkamiehistä, joten sen yhteys käytännön politiikkatoimiin hyvinvointialuilla ja kunnissa on etäinen ja ohut. Työryhmään ei ole otettu mukaan kulttuurihyvinvoinnin palveluja käytännössä järjestäviä tahoja kuten kuntia.

Tavoite 4:n kohdalla kannetaan huolta lasten ja nuorten osaamistason laskusta ja esitetään peruskoulun kehittämistä arvioivan tulevaisuustyön käynnistämistä. Kuntaliitto näkee tärkeänä, että tulevaisuustyössä huomioidaan tulevaisuustaidot ja ihmisenä kehittymisen näkökulma, jota voidaan tukea taide- ja kulttuurisisällöillä ja luovilla metodeilla mukaan lukien kulttuuriperinnön siirtäminen sukupolvelta toiselle. Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi kulttuuriperintöstrategiaksi sekä kulttuuripoliittinen selonteko nostavat esille kulttuurialan roolin kestävyysajattelussa ja käytännön toimenpiteiden edistämisessä.

Selonteossa todetaan, että hallitus uudistaa taiteen perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä opetuksen saatavuus huomioiden. Kuntaliitto näkee myös alueellisen ja taiteiden välisen saatavuuden ja saavutettavuuden olevan uudistamisen keskeisiä tavoitteita. Taiteen perusopetus tarjoaa mahdollisuuden tutustua, harjoitella ja kerryttää kestävää ajattelua tukevia tietoja ja taitoja, joita myös työelämässä jatkossa tarvitaan.

Kuntaliitto huomauttaa, että kiertotalouden ja demokratian edistämisen näkökulmasta toimenpideohjelmassa ei ole tunnistettu yleisten kirjastojen kiertotaloutta edistävää lainaustoimintaa ja keskeistä roolia demokratian, hyvien väestösuhteiden ja kansalaisyhteiskunnan turvaamisessa.

SUOMEN KUNTALIITTO

Minna Karhunen
toimitusjohtaja

Minna Lindberg
erityisasiantuntija